

Денисенко В.О.¹
**Вплив муніципальної власності
на формування середнього класу в трансформаційній економіці України**

¹ *Денисенко Вікторія Олександрівна, старший викладач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна*

Received November 13, 2013; Accepted November 28, 2013

Анотація. У статті обгрунтовано, що середній клас має свою особливу господарську культуру, яка є сукупністю цінностей, норм і правил, котрі забезпечують вироблення різноманітних альтернативних економічних моделей поведінки щодо ефективної реалізації матеріальних і особистісних ресурсів. Крім того визначений взаємозв'язок формування і розвитку середнього класу з процесами ефективного використання муніципальної власності в рамках муніципалітетів, також охарактеризовані умови ефективного розвитку муніципальної власності в сфері економічних інтересів місцевої спільноти. Доведено, що муніципальна власність виступає одним з основних чинників підвищення добробуту населення території. Кошти, отримані від реалізації об'єктів даного виду власності дають можливість фінансувати конкретні місцеві програми, що в свою чергу сприяє кількісному збільшенню регіонального середнього класу. Рациональне використання власності муніципальних утворень служить базою для формування соціальної програми розвитку території, подолання бідності, розвитку інтелектуального та економічного потенціалу муніципалітету, а також формування середнього класу як основи соціальної стабільності суспільства. Визначено особливості українських домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів. Розглянуто програми місцевого самоврядування котрі необхідно реалізовувати для розвитку домогосподарства та формування стимулів регіонального розвитку МСП з метою посилення впливу цього сектору економіки на формування середнього класу.

Ключові слова: *муніципальна власність, середній клас, відносини власності, домогосподарство, мале та середнє підприємство, рівень доходу.*

Постановка проблеми. При становленні ринкових відносин зростає роль і значення регіональних відтворювальних процесів, що відбуваються в окремо взятому муніципальному утворенні. Муніципальна власність являє собою один з найскладніших видів суспільних відносин в сучасному економічному та соціальному житті. Це найважливіше питання, що зачіпає інтереси різних верств суспільства. Проблему самодостатності і самозабезпеченості муніципальних утворень і регіонів необхідно вирішувати, перш за все, шляхом пошуку оптимальної віддачі головного компонента економічних відносин - муніципальної влас-

ності. І хоча трансформація відносин власності в Україні внесла суттєві зміни в соціальну і економічну сферу вітчизняного суспільства сформувати середній клас, котрий здатний забезпечити соціальну стабільність регіонів і суспільства в цілому, досі не вдалося. У зв'язку з цим актуалізується пошук економічних джерел формування та розвитку прогресивної соціальної структури суспільства. Ця обставина і обумовлює необхідність соціально спрямованого використання доходів, одержуваних, в тому числі і від використання муніципальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній літературі проблеми формування та розвитку середнього класу в цілому вважаються розробленими сучасною економічною наукою, що відображено в численних працях як зарубіжних, так і вітчизняних економістів. Необхідно, перш за все, виділити роботи таких вчених, як М. Вебер, Г. Гегель, Дж. Гелбрейт, К. Маркс, А. Маршалл, П. Сорокін, В. Петті, П.Ж. Прудон, Д. Рікардо, а також таких вітчизняних економістів, як Л. Антошкіна, Н.Борецька, І. Бондар, В. Васильченко, Е. Лібанова, А. Саввов, Т. Тресвятська та ін. В їх роботах в основному увага приділяється вибору критеріїв віднесення до середнього класу, серед яких одні автори враховують лише відношення до засобів виробництва, інші – лише роль в суспільній організації праці, розмір отриманого доходу або ж інші характерні риси такі, як рівень освіти і кваліфікації, професійно-кваліфікаційний статус, професійна етика, спосіб життя і навіть самоідентифікація. Як бачимо, при певній розробленості проблеми сучасною економічною наукою, багато її аспектів залишаються дослідженими недостатньо. Зокрема, потрібен аналіз системи норм і правил, які забезпечують ефективне формування та розвиток муніципальної власності у трансформаційній економіці; не розроблений алгоритм вивчення муніципальної власності як одного з основних факторів, що впливають на формування масштабного середнього класу. Актуальність зазначеної проблеми, її науково-практичне значення обумовили мету дослідження.

Метою статті є визначений взаємозв'язок формування і розвитку середнього класу з процесами ефективного використання муніципальної власності в рамках муніципалітетів.

Виклад основного матеріалу. Серед системоутворюючих характеристик середнього класу найбільш

помітною і продуктивною є володіння власністю. Поява муніципальної власності вже сьогодні "матеріалізується" у формуванні та розвитку так званого регіонального середнього класу суспільства, що виступає основним соціальним фактором не тільки макроекономічної стабільності, а й створення основ для нової якості економічного зростання. В Україні вперше на державному рівні про середній клас говорилося у Посланні Президента України Л.Д. Кучми до Верховної Ради України (2000 р.) [4, с.3]. Традиційними індикаторами, які беруться за основу для аналізу характеристик середнього класу є: матеріально-майновий стан, професійний статус, рівень освіти. Результуючим чинником ідентифікації представника середнього класу є активна громадянська позиція. На нашу думку, одним з головних стратифікаційних критеріїв належності до середнього класу виступає рівень доходу (в розрахунку на душу населення), достатній не тільки для задоволення першочергових життєвих потреб (в їжі, одязі, необхідних товарах споживання, житлі), але й для реалізації зростаючих потреб [1, с. 186]. За оцінками Центру стратегічних досліджень (ЦСД) компанії "Росгосстрах", у країнах з трансформаційною економікою нижнім майновим порогом, який дозволяє віднести домогосподарство до середнього класу, сьогодні є дохід у розмірі \$ 20 000 на сім'ю в рік. У великих містах він більший і становить \$ 30 000. Верхній же границею середнього класу служить дохід в \$ 300 000 на рік на сім'ю [6]. Ці громадяни, як правило, заробляють на життя власною працею, вони є найбільш активними суб'єктами на ринках праці, товарів та послуг. Визначимо особливості українських домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів, % [2]

	2010			2011			2012		
	Усі домогосподарства	У тому числі, які проживають		Усі домогосподарства	У тому числі, які проживають		Усі домогосподарства	У тому числі, які проживають	
		у містах	у селах		у містах	у селах		у містах	у селах
Усе населення	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами у місяць, грн.									
до 480,0	0,3	0,1	0,9	0,2	0,1	0,3	0,2	0,2	0,3
480,1–840,0	1,6	0,7	3,5	3,6	3,1	5,0	2,7	2,1	4,0
840,1–1200,0	4,6	2,9	8,2	17,9	16,6	20,9	11,5	10,3	14,3
1200,1–1560,0	8,9	6,6	13,9	26,7	24,7	31,3	24,2	22,1	28,9
1560,1–1920,0	14,6	12,1	19,7	19,4	19,3	19,4	21,1	20,5	22,7
1920,1–2280,0	14,8	14,4	15,5	32,2	36,2	23,1	14,2	15,0	12,6
2280,1–2640,0	-	-	-	-	-	-	9,6	10,1	8,0
2640,1–3000,0	-	-	-	-	-	-	5,9	6,9	3,5
3000,1–3360,0	-	-	-	-	-	-	3,4	4,1	2,0
3360,1–3720,0	-	-	-	-	-	-	2,4	2,8	1,6
понад 3720,0	-	-	-	-	-	-	4,8	5,9	2,1

Як видно з таблиці 1 міське співтовариство за рівнем доходів значно відрізняється – це значить, що даний прошарок місцевого населення має більше можливостей щоб поповнити когорту середнього класу. Тому, в таких умовах, ефективний механізм управління муніципальною власністю має бути спрямова-

ний на отримання максимально можливих нематеріальних результатів у вигляді: збільшення об'єктів, котрі якісно і кількісно забезпечують успішну життєдіяльність місцевого співтовариства; зниження витрат жителями міста за транспортні та комунальні послуги; утворення додаткових робочих місць, тим самим,

збільшуючи дохідний статус домогосподарств, які у свою чергу можуть стати резервом формування регіонального середнього класу; створення передумов для сприятливого інвестиційного клімату на території муніципалітету.

Завдяки муніципальній власності органи місцевого самоврядування можуть розробити спеціальні програми підтримки домогосподарств. Прикладами таких програм можуть бути встановлення Київрадою надбавок працівникам дитсадочків та премій освітянам, створення муніципальної лікарняної каси, котра обслуговуватиме окремі категорії киян за рахунок місцевого бюджету, забезпечення житлом медичних та освітянських працівників.

Для розвитку домогосподарства на місцях необхідно реалізовувати наступні програми місцевого самоврядування:

- забезпечення участі домогосподарств у вирішенні питань місцевого значення;
- управління муніципальною власністю спільно з місцевими органами самоврядування;
- забезпечення задоволення потреб домашніх господарств в соціальних, культурних, комунальних і побутових послугах;
- забезпечення самореалізації, захист інтересів населення.

Для розвитку ефективного домогосподарства на місцевому рівні необхідно удосконалювати систему управління муніципальною власністю, це можливо при наступних кроках:

- формування стійких, нових структур соціально-економічного управління, які дійсно впливають на важливі процеси життєдіяльності населення, а одночасно сприяють піднесенню економіки муніципалітетів;
- розробити проміжні варіанти взаємодії місцевих органів влади та домогосподарств для вирішення окремих, найбільш важливих на сьогоднішній момент питань.

Отже, поліпшення системи життєдіяльності населення на базі ефективного використання муніципальної власності має стати пріоритетним напрямом діяльності місцевих органів влади. В умовах економічних реформ держава не має можливості забезпечити всіх достатніми економічними умовами, так як система управління ускладнилася і необхідні нові підходи до управління. Держава, передаючи без фінансування додаткові повноваження на місцевий рівень, прирікає муніципалітети на самостійне виживання. Місцеве самоврядування можна вважати сформованим, якщо воно вирішує питання місцевого значення, тобто покращує умови життя громадян, створює сприятливе середовище для життєдіяльності домогосподарств, як бази середнього класу [3, с. 71].

Наступною важливою функцією органів місцевого самоврядування щодо формування середнього класу є забезпечення ефективного розвитку підприємницьких структур, підтримка малого і середнього підприємництва, як основи розвитку середнього класу. Процес становлення малого підприємництва в Україні ще в докризовий період вимагав глобального реформування з боку держави, оскільки значна частина цього сектора економіки здійснює власну діяльність шляхом так зва-

ного напівлегального функціонування. Більше того, розпал фінансової кризи в Україні став черговим чинником, що спонукав більшість дрібних підприємницьких структур перевести свою діяльність в тінь або ж повністю згорнути її.

Особливо відчутних збитків занепад даного сектора економіки завдав органам місцевого самоврядування, оскільки значна кількість малих підприємств перебували на спрощеній системі оподаткування або ж здійснювали діяльність (надання готельних послуг, торгівля на ринках), платежі за якою зараховувались, як доходи до місцевих бюджетів. Опіраючись на вищевказане, слід наголосити на безпосередній зацікавленості органів місцевого самоврядування в стимулюванні створення та розвитку малого та середнього підприємництва на своїй території через ефективний податковий механізм, що є найбільш прийнятний в ринковій системі господарювання.

Прикладом такого механізму може бути впровадження концепції «подвійних фіскальних вигод», котра покликана забезпечити певну детінізацію існуючих суб'єктів малого і середнього підприємництва і створення сприятливих умов для заснування нових, і відповідно розширення основи середнього класу.

Зміст зазначеної концепції розкривають відповідні програми: програма стимулювання рентабельності та програма прискорення окупності.

Прикладне застосування програми стимулювання рентабельності повинно застосовуватись органами місцевого самоврядування в сфері оподаткування існуючих суб'єктів малого підприємництва. Її суть полягає в тому, що відповідно до відсотка рентабельності підприємства (відношення прибутку до витрат) визначається сума так званої податкової пільги підприємства (частки податкового зобов'язання, що не підлягає сплаті).

Впровадження таких заходів покликане значною мірою легалізувати тіньову діяльність малих і середніх підприємств в Україні, оскільки чим вищий ступінь прибутковості вони відобразять у власній звітності, тим більший розмір підприємницької пільги можуть оприбуткувати з метою подальшого її використання у власній діяльності. Іншою стороною ефективності впровадження такої програми є те, що органи місцевого самоврядування через неї компенсують брак фінансових ресурсів, що особливо став відчутним у діяльності малих підприємств із розгортанням кризових явищ.

Програма прискорення окупності також сприяє зростанню чисельності середнього класу за власністю та доходом. Її використання стосується здебільшого діяльності новостворених малих підприємств з метою подальшого їх перетворення в стаке джерело податкових надходжень, а також заохочення в результаті надання податкових вигод для зростання нових представників цього сектора економіки. Положення даної програми поширюються на діяльність підприємств, котрі функціонують на основі розробленого бізнес-плану, із визначеним терміном окупності, відповідно до якого здійснюється нарощування податкового навантаження. Отож, на першому операційному циклі підприємство сплачує мінімальний податковий платіж, а після повної планової його окупності підприємець

обкладається повним податковим навантаженням [5, с. 321].

У такий спосіб муніципальні органи управління здійснюють реальну фінансову підтримку новостворених суб'єктів підприємництва, подальший розвиток яких дасть можливість збільшувати кількість представників середнього класу.

Зрозуміло, що на перших порах зазначені програми можуть дещо негативно позначитись на наповненні місцевих бюджетів, однак вони здатні стимулювати і легалізувати діяльність малого та середнього підприємництва в межах окремої адміністративно-територіальної одиниці.

Іншими перспективними заходами у формуванні стимулів регіонального розвитку МСП з метою посилення впливу цього сектору економіки на формування середнього класу повинно бути наступе:

1. Місцева влада має розробити стратегію і тактику та почати практичне втілення цілеспрямованої й ефективної політики, спрямованої на забезпечення форсованого розвитку малого та середнього підприємництва на своїй території та розширення його податкової бази. Це дасть змогу істотно збільшити надходження до місцевих бюджетів без посилення податкового тягаря, а також пришвидшити вирішення проблем безробіття і соціального захисту місцевого населення, реформування житлово-комунального господарства й оптимальної реструктуризації місцевого господарського комплексу без виділення на їх розв'язання додаткових бюджетних ресурсів.

2. Органи місцевого самоврядування мають перейти від декларативного (чи формального) до реального стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу за усіма відомими зі світової практики напрямками його підтримки [5, с. 271], а саме:

– формування дієвої інфраструктури підтримки і розвитку МСП (створення бізнес-інкубаторів, бізнес-центрів, добровільних об'єднань суб'єктів малого підприємництва, безкоштовних консалтингових та інформаційних систем), організації на регіональному і місцевому рівнях підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для малих суб'єктів господарювання;

– забезпечення фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу за допомогою створення різнопланових регіональних і місцевих фондів сприяння його розвитку (фондів інвестиційної підтримки і фінансового лізингу, фондів гарантування кредитних зобов'язань та компенсації комерційним банкам і страховим компаніям втрат від пільгового кредитування та страхування малих підприємницьких структур), комунальних банків для здійснення програм мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, кошти яких формується за рахунок асигнувань з місцевих бюджетів, доходів від власної діяльності, добровільних і спонсорських внесків, благодійних пожертвувань, грантів і міжнародної допомоги, коштів від приватизації об'єктів комунальної власності та продажу комунального майна тощо;

– встановлення місцевих податкових та інших пільг для суб'єктів малого бізнесу, які здійснюють інноваційну діяльність і сприяють вирішенню важливих со-

ціально-економічних проблем регіонального і місцевого значення;

– створення сприятливих умов для залучення у сектор малого бізнесу шляхом відкриття «власної справи» чи у формі найму на роботу соціально незахищених верств населення (інвалідів, жінок, молоді, безробітних, осіб, звільнених за скороченням з державної служби, правоохоронних органів і лав Збройних сил України та ін.);

– сприяння у наданні малим підприємницьким структурам потрібних для здійснення фінансово-господарської діяльності приміщень, споруд, земельних ділянок, інноваційних продуктів, програмного забезпечення, сучасного обладнання, технологій, інформаційних матеріалів тощо;

– широкого залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання регіональних та місцевих науково-технічних і соціально-економічних програм, участі в тендерах (конкурсах) на постачання продукції (товарів), надання послуг для задоволення регіональних та місцевих потреб.

Також можливо використати традиційні форми взаємодії органів місцевого самоврядування з підприємницькими структурами, зокрема такі як: кооперація діяльності і співробітництво, соціальна взаємодія, партнерські відносини, відносини «замовник – виконавець», ділове спілкування та ін.

Використання таких форм взаємодії спрямоване на отримання максимально сприятливих організаційних, економічних та інформаційних умов для ведення підприємницької діяльності і підвищення її прибутковості, вирішення проблем зайнятості у муніципальних утвореннях (передусім у малих містах), збільшення частки надходжень від підприємницької діяльності до бюджетів усіх рівнів, забезпечення процесів дерегулювання підприємництва, зменшення втручання органів влади в діяльність бізнесових структур, скорочення кількості перевірок суб'єктів підприємництва, підвищення рівня їх поінформованості з правових, виробничих, ресурсних, фінансово-кредитних, науково-технічних та освітніх питань розвитку підприємництва.

Основним засобом регулювання та підтримки розвитку підприємництва, а отже і розвитку середнього класу у муніципальних утвореннях є розроблення спеціальних регіональних (локальних) програм підтримки малого та середнього підприємництва, які враховують специфіку місцевих умов, формуються як складові програм економічного і соціального розвитку муніципальних утворень і спрямовані на визначення пріоритетів, засобів ресурсного забезпечення, а також організаційно-економічних механізмів реалізації місцевої політики підтримки підприємництва.

Висновки. Отже, у такий спосіб муніципальні органи управління можуть здійснювати реальну підтримку новостворених суб'єктів підприємництва, подальший розвиток яких дасть можливість збільшувати дохідну частину місцевих бюджетів, а це в свою чергу дасть можливість місцевій владі підтримувати дохідну частину домогосподарств необхідну для входження до структури середнього класу. Адже сьогодні великою рідкістю є дії окремих органів місцевого самоврядування, спрямовані на матеріальну підтримку пе-

вних груп працівників соціальної сфери – медиків, учителів, працівників дошкільних закладів тощо. Така підтримка, зазвичай, має місце лише під час виборчих

перегонів. І не всі органи місцевого самоврядування можуть відшукати у своєму бюджеті потрібні кошти.

ЛІТЕРАТУРА

(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Гончаров Ю.В. Підвищення питомої ваги і ролі середнього класу в структурі населення України: передумови, проблеми, перспективи // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – С.184-195.
Honcharov Yu.V. Pidvyshchennia pytomoiu vahy i roli serednoho klasu v strukturі naselennia Ukrainy: peredumovy, problemy, perspektvyu [The increasing of the proportion and role of middle-class in the structure of the population of Ukraine: preconditions, problems and prospects] // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2010. – № 7. – S.184-195.
2. Державний комітет статистики. Офіційний сайт [Ел. ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
Derzhavnyi komitet statystyky. Ofitsiynyi sayt [El. resurs] / Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Ігнатов В.М. Становлення державного і муніципального управління в сучасній Росії (90-і роки). Ростов-на-Дону: САКГС, 1998. – 124с.
Ignatov V.M. Stanovlennia derzhavnoho i munitsypal'noho upravlinnia v suchasni Rosii (90-i roky). [The formation of state and municipal government in modern (90th year)]. Rostov-na-Donu: SAKHS, 1998. – 124s.
4. Кучма Л.Д. Націю звеличують великі цілі і діла // Урядовий кур'єр. – 2000. – 23 лютого. – № 34. – С.2-4
Kuchma L.D. Natsiiu zvelychuiut' velyki tsili i dila [The Big goals and work extol the nation] // Uriadovi kur"yer. – 2000. – 23 liutoho. – № 34. – S.2-4
5. Мельник А.Ф., Монастирський Г.Л. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика: Монографія.- Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 476с.
Mel'nyk A.F., Monastyr'skyi H.L., Upravlinnia rozvytkom munitsypal'nykh utvoren': teoriia, metodolohiia, praktyka [Management of municipal formations: theory, methodology, practice]: Monohrafiia. - Ternopil': Ekonomichna dumka, 2007. – 476s.
6. Центр стратегических исследований «Росгосстраха»: оценка численности среднего класса в России [Ел. ресурс] / Режим доступу: http://www.rgs.ru/life/private_person/endorment-insurance/index.wbp
Tsentr stratehycheskykh yssledovanyi «Roshosstrakha»: otsenka chyslennosti sredneho klasa v Rossyii [El. resurs] / Rezhym dostupu: http://www.rgs.ru/life/private_person/endorment-insurantse/index.wbp

Denysenko V.O. Impact of municipal ownership at forming of middle class in transformational economy of Ukraine

Abstract. In article it is substantiated that the middle class has its own special economic culture, which is a set of values, norms and rules to ensure the production of a variety of alternative economic models of behavior on the efficient implementation of material and personal resources. In addition, the relationship formation and development of the middle class with the processes of efficient use of municipal ownership within the municipality were defined and the conditions for effective development of municipal ownership in the economic interests of the local community were described. It is proved that the municipal ownership constitutes one of the major factors of increasing welfare of the population of area. The funds received from the sale of objects of this type of ownership can finance specific local programs, which in turn increases the number of regional middle class. The rational use of municipal formations is the source for the formation of a social development program areas, poverty reduction, development of intellectual and economic potential of the municipality, and the formation of the middle class as the basis of social stability. The features of Ukrainian households by per capita income were defined. The programs of local governance that need to be implemented for the development of the household and the formation of regional incentives for SME development in order to strengthen the impact of the sector of the economy on the formation of the middle class were considered.

Keywords: municipal ownership, the middle class, ownership relations, household, small and medium enterprises, the level of income.

Денисенко В.А. Влияние муниципальной собственности на формирование среднего класса в трансформационной экономике Украины.

Аннотация. В статье обосновано, что средний класс имеет свою особую хозяйственную культуру, которая является совокупностью ценностей, норм и правил, обеспечивающих выработку различных альтернативных экономических моделей поведения по эффективной реализации материальных и личностных ресурсов. Кроме того, определена взаимосвязь формирования и развития среднего класса с процессами эффективного использования муниципальной собственности в рамках муниципалитетов, также охарактеризованы условия эффективного развития муниципальной собственности в сфере экономических интересов местного сообщества. Доказано, что муниципальная собственность выступает одним из основных факторов повышения благосостояния населения территории. Средства, полученные от реализации объектов данного вида собственности позволяют финансировать конкретные местные программы, что в свою очередь способствует количественному увеличению регионального среднего класса. Рациональное использование собственности муниципальных образований служит источником для формирования социальной программы развития территории, преодоления бедности, развития интеллектуального и экономического потенциала муниципалитета, а также формирования среднего класса как основы социальной стабильности общества. Определены особенности украинских домохозяйств по уровню среднедушевых денежных доходов. Рассмотрены программы местного самоуправления которые необходимо реализовывать для развития домохозяйства и формирования стимулов регионального развития МСП с целью усиления влияния этого сектора экономики на формирование среднего класса.

Ключевые слова: муниципальная собственность, средний класс, отношения собственности, домохозяйство, малое и среднее предпринимательство, уровень дохода.